

FIRST LANGUAGE THAI

Paper 2 Reading and Directed Writing

0518/02

May/June 2017

2 hours 15 minutes

Additional Materials: Answer Booklet/Paper

READ THESE INSTRUCTIONS FIRST

If you have been given an Answer Booklet, follow the instructions on the front cover of the Booklet.

Write your Centre number, candidate number and name on all the work you hand in.

Write in dark blue or black pen.

Do not use staples, paper clips, glue or correction fluid.

DO **NOT** WRITE IN ANY BARCODES.

Answer **all** questions.

Dictionaries are **not** permitted.

At the end of the examination, fasten all your work securely together.

The number of marks is given in brackets [] at the end of each question or part question.

คำสั่ง สำหรับผู้เข้าสอบ

เขียนชื่อและเลขประจำตัวสำหรับผู้เข้าสอบ พร้อมทั้งหมายเลขประจำหน่วยสอบ

ลงในช่องว่างที่ให้ไว้ในสมุดเขียนคำตอบหรือกระดาษคำตอบทุกแผ่น

เขียนด้วยหมึกสีน้ำเงิน หรือหมึกดำ

ห้ามใช้ที่เย็บกระดาษ ที่หนีบกระดาษ กาว หรือ น้ำยาลบคำผิด

ห้ามเขียนบนบาร์โค้ด

ต้องทำทุกข้อ ไม่มีให้เลือก

ห้ามใช้พจนานุกรม

หากนักเรียนใช้กระดาษตอบมากกว่าหนึ่งแผ่น ต้องผูกกระดาษทุกแผ่นเข้าด้วยกัน

คะแนนสำหรับข้อสอบแต่ละข้ออยู่ในวงเล็บ ท้ายข้อสอบนั้น ๆ

This document consists of 6 printed pages and 2 blank pages.

ขยะ สิ่งของเหลือใช้ ไร้ผู้เหลียวแล

ปัจจุบันอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรโลกเป็นไปอย่างรวดเร็ว ควบคู่ไปกับการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้เพื่อแสวงหาที่ดินทำกิน ส่งผลให้มีการใช้ที่ดินเพิ่มขึ้น มีการผลิตเพื่อการอุปโภคบริโภคเพิ่มมากขึ้น เป็นเหตุให้เกิดขยะ เศษสิ่งของเหลือใช้มีปริมาณมากขึ้นตามไปด้วย มนุษย์เราผลิตขยะในแต่ละวันโดยเฉลี่ย ๑ กิโลกรัม ต่อวันต่อคน ประชากรโลกกว่า ๖,๐๐๐ ล้านคน ก็จะผลิตขยะมีปริมาณมากมายมหาศาลสูงถึงวันละ ๖,๐๐๐ ล้านกิโลกรัม แล้วขยะสิ่งของเหลือใช้เหล่านี้ประกอบด้วยอะไรบ้าง และจะถูกนำไปกำจัดได้อย่างไร

ขยะมูลฝอย คือ ของเหลือทิ้งจากกระบวนการผลิตและการใช้สอยของมนุษย์ ซึ่งเป็นปัญหาของโลกสมัยใหม่ โดยเฉพาะการเติบโตของเมืองที่มีขนาดใหญ่อย่างรวดเร็ว ประกอบกับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่มากขึ้น เป็นเหตุให้มีขยะมูลฝอยที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามแหล่งกำเนิด เช่น มูลฝอยจากบ้านเรือน ส่วนใหญ่จะเป็นเศษอาหารที่เหลือจากการปรุงอาหารและการบริโภค รวมทั้งวัสดุหีบห่อ พลาสติก และของที่ไม่ใช้แล้ว มูลฝอยจากโรงงานอุตสาหกรรมก็มีลักษณะแตกต่างกันไปตามประเภทของอุตสาหกรรมนั้น ๆ ส่วนมูลฝอยที่ถูกทิ้งอยู่ตามถนน แม่น้ำ ลำคลอง ที่สาธารณะต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นใบไม้ เศษกระดาษ ขยะพลาสติก เศษดิน เป็นต้น

ขยะมูลฝอยเหล่านี้หากไม่กำจัดอย่างถูกวิธี นอกจากจะทำให้ชุมชนขาดความสะอาดเรียบร้อยจนเป็นที่น่ารังเกียจแล้ว ยังทำให้เกิดปัญหามลพิษต่อสภาพแวดล้อม อาจเกิดการปนเปื้อนลงในแหล่งน้ำ บนดิน ปนเปื้อนในอากาศที่เรายหายใจ เป็นแหล่งเพาะพันธุ์และแพร่กระจายของเชื้อโรค ก่อให้เกิดความรำคาญต่าง ๆ จากกลิ่นเหม็นและฝุ่น ตลอดจนเป็นต้นเหตุของอัคคีภัยได้อีกด้วย

ปริมาณกากของเสียและสารอันตรายจากขยะ ยังเป็นต้นเหตุของปัญหาสุขภาพ ทำให้ป่วยเป็นโรคผิวหนัง และหากได้รับสารพิษจากขยะ อาจเกิดผลกระทบรุนแรง ป่วยด้วยโรคร้ายเรื้อรัง สารพิษจากขยะประเภทสารโลหะหนัก เช่นปรอท ตะกั่ว สารหนู ไซยาไนต์ แมงกานีส แคดเมียม อาจปนเปื้อนลงแหล่งน้ำ บ่อน้ำ หรือลำคลอง เมื่อเข้าไปสู่อวัยวะ จะทำให้เกิดมะเร็งผิวหนัง โรคระบบทางเดินหายใจ ปวดกระดูก ลำไส้อักเสบ หรืออาจถึงขั้นเป็นอัมพาตได้

ขยะก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม มีผลต่อสุขภาพอนามัย และได้ทวีปริมาณมากขึ้นทุกปี โดยมีสาเหตุจากการเพิ่มของประชากร การขยายตัวทางเศรษฐกิจและทางอุตสาหกรรม ขยะจึงเป็นปัญหาสำคัญที่ชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการและแก้ไข ถ้าหากมนุษย์เรายังไม่อยากที่จะใช้ชีวิตพร้อมกับขยะมูลฝอย ควรร่วมมือกันในการบริหารจัดการขยะซึ่งสามารถทำได้ด้วยการคัดแยกขยะ โดยขยะประเภทที่ย่อยสลายได้อาจนำไปฝังกลบอย่างถูกวิธี เศษอาหาร เศษใบไม้ กิ่งไม้ มูลสัตว์ อาจนำไปผลิตเป็นปุ๋ยหมัก เป็นก๊าซชีวภาพ ส่วนขยะประเภทเศษกระดาษ พลาสติก โลหะ และแก้ว สามารถนำกลับมาผลิตเป็นสิ่งของเครื่องใช้ได้ใหม่ ส่วนกากของเสียและสารพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมต้องมีวิธีการกำจัดโดยเฉพาะ เพื่อไม่ให้เกิดการปนเปื้อนและส่งผลกระทบต่อชุมชน หากเราช่วยกันคนละไม้คนละมือ กำจัดขยะอย่างถูกวิธี เริ่มตั้งแต่เดี๋ยวนี้ โลกใบนี้ของเราก็จะน่าอยู่น่าอาศัยต่อไป

<http://region3.prd.go.th/pr-lampang>

ข้อสอบตอนที่ 1

บทความที่ 2

ดอกไม้ที่เบ่งบานจากขยะ ศิลปะแห่งการรีไซเคิล

เมื่อมองดูสิ่งรอบตัวในชีวิตประจำวัน หรือลองสังเกตสิ่งที่ไม่ต้องการหลังจากการช้อปปิ้งในแต่ละครั้ง เราสร้างขยะกันเยอะมากเพียงใด ไม่ว่าจะเป็นหลอด ถุงพลาสติก ขวดน้ำ ซ้อนไอศกรีม และแก้วกาแฟ ซึ่งขยะเหล่านี้หากขาดการจัดการที่ดี ทำที่สุดแล้วอาจจะตกลงสู่ทะเล กลายเป็นมลพิษที่คร่าชีวิตสัตว์น้ำน้อยใหญ่

ในงานนิทรรศการงานศิลปะและภาพถ่าย "Art for the Ocean" ได้จัดแสดงถึงหนึ่งในวิกฤตปัญหาท้องทะเล ซึ่งก็คือ ปัญหาขยะ แต่ขยะ สิ่งที่เราค่าและถูกมองว่าเป็นสิ่งสกปรก ได้กลายเป็นผลงานศิลปะที่ทรงคุณค่าเมื่ออยู่ในมือของศิลปินนามว่า อลิญญา (Aligna)

อลิญญา เป็นศิลปินชาวลาวที่อาศัยอยู่ในประเทศฝรั่งเศส เขาทำงานศิลปะจากขยะเพื่อสะท้อนประเด็นเรื่องบริโภคนิยมในสังคม เพื่อแสดงให้เห็นว่ามีวัสดุต่างๆ ที่ยังสามารถใช้ได้ และไม่จำเป็นต้องซื้อของใหม่เสมอไป เขาเล่าว่าเมื่อครั้งที่เขาอาศัยอยู่ที่ลาวนั้น ชาวลาวไม่มีวัสดุสิ่งของมากมายเท่าที่ยุโรป มักประดิษฐ์ของเล่นขึ้นเอง และใช้สิ่งของอุปโภคบริโภคต่างๆ จนกระทั่งชำรุด อลิญญา ได้บอกเล่าถึงแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ศิลปะที่สะท้อนโลกแห่งสังคมบริโภคนิยม

“ในวันนี้ได้มีโอกาสมาสร้างสรรค์งานศิลปะสำหรับวันคุ้มครองโลกร่วมกับกรีนพีซ ปัจจุบันนี้คนเริ่มตระหนักเรื่องรีไซเคิลมากขึ้น เพราะเริ่มมีขยะเพิ่มขึ้น เราไม่เล็งเห็นถึงคุณค่าของสิ่งของต่างๆ และสังคมบริโภคนิยมทำให้ผู้คนโยหาต้องการของใหม่อยู่เสมอ อาทิเช่น โทรศัพท์รุ่นใหม่ที่ยังไม่ออกแต่ปรากฏในโฆษณา ทั้งที่ของเก่าก็ยังใช้ได้ เราใช้คดีที่มีเทคโนโลยีและสิ่งของที่ช่วยให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเราง่าย

ขึ้น มีทุกสิ่งทุกอย่างที่ต้องการ แต่ขณะที่เราใช้สิ่งของอย่างทิ้งขว้าง อีกมุมหนึ่งของโลกกลับขาดแคลนแม้กระทั่งอาหารและน้ำดื่ม ผมหวังว่าโลกของเราจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น”

ดอกไม้กับขยะไม่ได้แยกจากกัน ต่างเป็นดั่งกันและกัน ดอกไม้ย่อมกลายเป็นขยะ แต่ขยะก็ก่อเกิดดอกไม้ด้วยเช่นกัน ผลงานของอลิญญาชิ้นนี้ไม่ได้เป็นการแสดงเจตจำนงเสียสละสิ่งสวยงามตามธรรมชาติอย่างดอกไม้ ซึ่งแน่นอนว่าไม่มีสิ่งประดิษฐ์ใดจะทดเทียบความสวยงามตามธรรมชาติได้ แต่อลิญญามุ่งหวังให้ดอกไม้จากขยะสื่อถึงความสวยงามจากสิ่งของคนเรามองข้ามและทิ้งขว้าง หากดัดแปลงสัณฐานไม่ว่าสิ่งใดก็สามารถมีรูปลักษณะใหม่ที่สวยงาม “ทุกคนสามารถทำสิ่งต่างๆ ให้เป็นดอกไม้ได้ไม่ยาก แม้แต่การผลิตจากขยะ ขยะทุกชิ้นยังมีค่า แม้แต่ตะปูลสนิมขึ้นก็ยังมีความสวยงาม สิ่งที่เรามองว่าสกปรก แต่ที่จริงแล้วเป็นความสกปรกแค่เปลือกนอก ภายในยังสะอาดและมีค่าเสมอ”

อลิญญาผลิตงานศิลปะจากขยะทุกชิ้นที่ทำได้ ไม่ได้เป็นการเลือกเฟ้นชิ้นใดชิ้นหนึ่งแต่อย่างไร แต่นำเอาขยะทุกชนิดที่สังคมบริโภคนิยมทิ้งขว้าง นำมาสร้างคุณค่าใหม่ ซึ่งอลิญญาเสริมว่า “หากเราใช้ขยะเหล่านี้ซ้ำ ก็จะเป็นการลดขยะลงไปอีกชิ้น และทำร้ายโลกเราน้อยลง”

“วิกฤตขยะที่ส่งผลกระทบต่อทะเลในปัจจุบันนั้น เกิดขึ้นจากการที่เราทิ้งขว้างขยะไปทุกที่ทุกทาง และนั่นเป็นการทำร้ายมหาสมุทรและธรรมชาติ แต่ทุกคนสามารถร่วมกันลงมือทำสิ่งเล็กๆ น้อยๆ และสิ่งละอันพันละน้อยเหล่านั้นเมื่อรวมกันจะกลายเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ การทำดอกไม้จากขยะคงไม่ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงได้ทั้งหมด แต่เป็นการสร้างไอเดียให้เห็นว่าเราสามารถทำอะไรรักกับขยะได้” อลิญญากล่าว

งานศิลปะจากขยะของเขาในครั้งนี้ เป็นภาพสะท้อนถึงปัญหาบริโภคนิยมของเราที่ส่งผลกระทบต่อทะเล ซึ่งศิลปินหวังว่าจะช่วยให้สังคมนำกลับไปขบคิดถึงปัญหาขยะ ตั้งคำถาม เรียนรู้ รวมถึงสร้างการเปลี่ยนแปลง เพราะทุกสิ่งสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ เพื่อลดมลพิษให้กับท้องทะเลและโลก ดังเช่น ศิลปะจากขยะของอลิญญา

<http://www.greenpeace.org/seasia>

ตอบคำถามเป็นภาษาไทย

ข้อสอบตอนที่ 1

ข้อ 1

ให้นักเรียนสรุปใจความจากบทความทั้งสองบทความเข้าด้วยกัน โดยให้มีเนื้อหาครอบคลุมใน 3 ประเด็น คือ

- สาเหตุที่ทำให้เกิดขยะ
- ผลกระทบจากขยะ
- ตัวอย่างวิธีการบริหารจัดการขยะ

หมายเหตุ

- ใช้ข้อมูลจากบทความทั้งสองบทความเข้าด้วยกัน
- ห้ามเขียนเรียงความ
- ห้ามสอดแทรกความคิดเห็นของนักเรียนลงไปในงานนี้
- ใช้ถ้อยคำหรือสำนวนของตัวเองให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เนื้อหาที่ยกมาจากบทความ ต้องนำมาเรียบเรียงเป็นคำพูดของนักเรียนเอง
- เรียงลำดับประเด็นตามที่เห็นสมควร
- สรุปประมาณครึ่งหน้า ถึง หนึ่งหน้า โดยไม่เว้นบรรทัด ขึ้นอยู่กับขนาดลายมือ

[20]

ข้อ 2

สมมติว่านักเรียนได้อ่านบทความที่ 1 และได้มีโอกาสเข้าร่วม “งานนิทรรศการศิลปะและภาพถ่าย Art for the Ocean” โดย อลิญญา ให้นักเรียนเขียนแนะนำความคิดเรื่อง “เด็กรุ่นใหม่...หัวใจไร้ไซเคิล” ในวารสารของโรงเรียน เพื่อเชิญชวนเพื่อนนักเรียนให้เริ่มการรณรงค์ไร้ไซเคิลในโรงเรียน

- ใช้ข้อมูลจากบทความทั้งสองบทความ
- เรียบเรียงด้วยสำนวนภาษาและถ้อยคำของตัวเอง
- เขียนให้น่าประทับใจ ชัดเจน ให้ผู้อ่านรู้สึกได้
- เขียนให้ได้ความยาวโดยไม่เว้นบรรทัด ประมาณหนึ่งหน้า ขึ้นอยู่กับขนาดลายมือ

[20]

ข้อสอบตอนที่ 2

ชายตัวใหญ่กับจิตใจแห่งการอาสา

บรรยากาศภายในอาคารผู้ป่วยเด็ก โรงพยาบาลศรีนครินทร์ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตมหาวิทยาลัยขอนแก่น มีเสียงเพลงเคล้าเสียงหัวเราะของบรรดาเด็กที่ป่วยด้วยโรคเมะเร็ง ดันตอที่ทำให้เด็กป่วยเหล่านี้มีความสุขถูกรังสรรค์โดยจิตอาสาจากบ้านชีวาศิลป์ มอดินแดง กลุ่มจิตอาสาของมหาวิทยาลัยขอนแก่น กำลังแสดงละครเร่ให้แก่เด็กที่ป่วยและพาทำกิจกรรมสันทนาการเพื่อให้เด็กได้มีส่วนร่วมและคลายความเครียดจากการนอนป่วยบนเตียง

ชายตัวใหญ่ ตัดกระดาดเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เล่านิทานสร้างความสุขให้แก่ผู้ป่วยเด็ก เขาชื่อ 'เศกสันต์ วิชัยพล' หรือ 'พี่เศก' นักปั้นจิตอาสาแห่งบ้านชีวาศิลป์ มอดินแดง มหาวิทยาลัยขอนแก่น หนุ่มใหญ่จากจังหวัดนครศรีธรรมราช พี่เศกได้เล่าให้ฟังถึงที่มาในการทำหน้าที่เพื่อสังคมว่า

"ทางบ้านชีวาศิลป์ มอดินแดง เป็นคนเลือกให้พี่มาทำหน้าที่จิตอาสาและเป็นแกนนำ เพราะพี่สามารถทำละครร่วมกับเด็กได้ เป้าหมายแรกที่พี่มาเพื่อจะพาเด็กที่มีเชื้อเอชไอวีทำละครเล่นเพื่อให้คนอื่นดู" นี่ถือเป็นการเริ่มต้นในการทำงานจิตอาสาให้แก่เด็ก

"พี่เรียนจบจากคณะศิลปกรรมศาสตร์ สาขาการละคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก่อนที่จะมาทำงานจิตอาสา พี่เคยเป็นวิทยากรและเป็นนักแสดงในโครงการละครกับเด็กของสถาบันศิลปวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา โดยทำงานสื่อกับเด็กอนุบาล คุณครู และทำงานในกระบวนการการศึกษา โดยใช้เทคนิคการละคร"

พี่เศกพูดถึงกิจกรรมจิตอาสาว่า จะมีสองวันคือวันอังคารและวันพฤหัสบดี โดยในวันอังคารทางบ้านชีวาศิลป์จะไปทำกิจกรรมกับเด็กที่รอเข้าตรวจ ณ โรงพยาบาลศรีนครินทร์ มีการพาเด็กๆ ทำงานศิลปะ รวมถึงเล่านิทาน เพื่อให้เด็กที่รอเข้าตรวจเกิดความรู้สึกไม่เครียดและไม่กลัวการรักษา มีกิจกรรมการแสดงละครเร่หน้าเตียง ส่วนวันพฤหัสบดีจะมีการแสดงละครหุ่นงาหน้าเสาน้ำเกลือ โดย

เด็กๆ จะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมด้วยเพื่อเป็นการให้กำลังใจในการต่อสู้โรคร้ายที่พวกเขากำลังเผชิญ เพราะพี่เศกถือว่าการให้กำลังใจกันคือ ยาที่วิเศษที่สุดที่เราสามารถมอบให้พวกเขาได้

ความตั้งใจของพี่เศกมีอยู่เปี่ยมล้นต่อการทำหน้าที่จิตอาสาเพื่อผู้ป่วยเด็ก เพราะไม่ว่าจะทำกิจกรรมอะไร ความตั้งใจ ใสใจ และเชื่อใจ ถือเป็นสิ่งสำคัญที่พี่เศกยึดปฏิบัติมาโดยตลอด

นอกจากพี่เศกจะเป็นจิตอาสาที่มีความสามารถแล้ว สิ่งที่พี่เศกภูมิใจไม่แพ้ไปกว่าการเป็นจิตอาสา คือ การได้รับเลือกให้เป็นครูสอนดี ในปี 2555 และทางโครงการยังมอบทุนให้พี่เศกเพื่อใช้สานต่อกิจกรรมดีๆ สู่งสังคม พี่เศกได้เล่าถึงความรู้สึกในการได้รับรางวัลว่า

"เป็นสิ่งที่ภาคภูมิใจมาก เพราะเป็นรางวัลที่มอบให้แก่ครูโดยมีเกณฑ์การประเมินคือ สอนจริง เห็นผล คนยกย่อง พี่ทำงานกับผู้ป่วยเด็ก โดยใช้ละครเป็นสื่อกลาง รางวัลนี้จึงมอบให้ในฐานะคนทำละครเพื่อการศึกษา รวมถึงเงินทุนที่ได้รับพี่ก็ใช้ทำงานรณรงค์เพื่อความเข้าใจเรื่องเอชไอวี ผ่านสื่อละครเร่สำหรับเด็ก"

"ผู้ป่วยเด็กมีการใช้ชีวิตที่ยากลำบากกว่าเราเยอะ เรามีเรื่องทุกข์ยาก ลำบากใจหลายเรื่อง เช่น ออกหัก รักคุด ไม่มีงานทำ เรียนไม่จบ แต่พอเราเจอผู้ป่วยเด็กแล้ว เขาลำบากกว่าเราหลายสิบเท่า และนี่คือสิ่งที่พี่ได้เรียนรู้คือ ไม่มีอะไรยากเกินไปกว่าเด็กที่ติดสายนํ้าเกลือ เวลาที่นักศึกษาเข้ามาปรึกษาพี่ แล้วบ่นว่าชีวิตหนูมีแต่เรื่องยุ่งยากมาก พี่ก็จะย้อนถามกลับว่าน้องติดสายนํ้าเกลือมั๊ย ถ้ายังหายใจได้อะไรๆ ก็เกิดขึ้นได้"

"ชีวิตมันสั้น เพราะฉะนั้นเราต้องทำวันนี้ให้ดีที่สุด" พี่เศกบอกว่าการประสบความสำเร็จในการทำงานจิตอาสาเป็นอย่างไร พี่เศกทำให้เรารู้ถึงความสำเร็จที่ได้มาจากความพยายาม เพราะไม่มีความพยายามใดสูญเปล่าเมื่อเราตั้งใจ

การเป็นจิตอาสาเป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถทำได้ เพียงแค่มีใจรักในการให้ เพราะการให้เป็นสิ่งที่มีมนุษย์ทุกคนพึงมี การให้ที่เป็นสุข คือ การให้ความรัก การให้กำลังใจต่อผู้ที่ทุกข์ยากลำบาก เมื่อเรามีจิตใจที่จะมอบให้เขา นอกจากเราจะมีความสุขแล้ว ผู้รับก็ย่อมเป็นสุขเหมือนเราเช่นกัน

ดัดแปลงมาจากการเขียนของ บุญญาพร บุตตะพรหม

<http://www.sarakadee.com>

ข้อสอบตอนที่ 2

ข้อ 3 เขียนบทความเชิงชวนวัยรุ่นให้หันมาสนใจการทำงานจิตอาสา โดยนำแนวความคิดของ คุณเศกสันต์ วิชัยพล มาเป็นตัวอย่างที่ดีในการนำเสนอบทความเรื่องนี้

- ใช้ข้อมูลจากบทความนี้
- เรียบเรียงด้วยสำนวนภาษาและถ้อยคำของตัวเอง เขียนด้วยความเหมาะสม
- เขียนให้น่าสนใจชวนติดตาม และให้น่าประทับใจ ให้ผู้อ่านรู้สึกได้
- เขียนให้ได้ความยาวโดยไม่เว้นบรรทัดประมาณ หนึ่งหน้า ขึ้นอยู่กับขนาดลายมือ

[20]

BLANK PAGE

Permission to reproduce items where third-party owned material protected by copyright is included has been sought and cleared where possible. Every reasonable effort has been made by the publisher (UCLES) to trace copyright holders, but if any items requiring clearance have unwittingly been included, the publisher will be pleased to make amends at the earliest possible opportunity.

To avoid the issue of disclosure of answer-related information to candidates, all copyright acknowledgements are reproduced online in the Cambridge International Examinations Copyright Acknowledgements Booklet. This is produced for each series of examinations and is freely available to download at www.cie.org.uk after the live examination series.

Cambridge International Examinations is part of the Cambridge Assessment Group. Cambridge Assessment is the brand name of University of Cambridge Local Examinations Syndicate (UCLES), which is itself a department of the University of Cambridge.